

КАРАЦИЋ

ЧАСОПИС

ЗА ИСТОРИЈУ, ЕТНОЛОГИЈУ, АРХЕОЛОГИЈУ И УМЕТНОСТ

НОВА СЕРИЈА

БРОЈ 11/2019

ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРУ И УМЕТНОСТ
АЛЕКСИНАЦ

Издавач/Publisher

ЕДИЦИЈА
„ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ АЛЕКСИНАЦ“

EDITION
“ALEKSINAC HERITAGE MUSEUM“

За издавача/Publisher
Маја Радоман Цветићанин

Уредник едиције/Editor
Александар Никезић

Редакција/Editorial board
др Алексеј Тимофејевић
др Драган Милановић
др Петар Милојевић
мр Владимир Јанковић
Лидија Ракоњац
проф. Данијела Милчић

Секретар редакције/Editorial secretary
Зоран Стевановић

Превод на енглески/Translation into English
Милана Шаренац

Цртеж на корици / Cover image
Завичајни музеј - тушеви у боји
мр Владимир Јанковић

Припрема за штампу/Prepress
Мирољуб Никић Мања

Штампа/Printing
D.o.o. Brainstrade

Тираж/Copies
200

ISSN 1821-4061

ЧЛАНЦИ / ARTICLES

Археологија / Archeology

- Петар Милојевић
Војислав Филиповић
Бакарна секира из атара села Бовна код Алексинца..... 7
A Copper Axe from the Area of Bovan Village near Aleksinac

Историја / History

- Зоран Стевановић
Соколско друштво у Алексинцу од 1911. до 1941. године..... 15
The Sokol (Falcon) Society in Aleksinac from 1911 to 1941

- Никола Тошић Малешевић
Анализа људских губитака у сокобањском крају у Другом светском рату (1941–1945) и непосредно након њега (1946–1948) 35
The Analysis of Human Losses in the Area of Sokobanja in the World War II (1941-1945) and Immediately After the War (1946-48)

- Игор Митић
Четвороразредна основна школа у Копривници од 1933. до 2019. године..... 62
The Four-grade School in Koprivnica from 1933 to 2019

- Милан Петровић
Зоран Стевановић
Основна школа у Прџиловици од 1919. до 1957. године 93
The Primary School in Prcilovica from 1919 to 1957

- Зоран Стевановић
Милан Петровић
Александра Милошевић
Рударске несреће на алексиначком руднику од 1945. до 1989. године.. 114
Mining Accidents in Aleksinac Mine from 1945 to 1989

Истраживања / Researches

- Иван М. Јовановић
Списак избеглих лица из алексиначког округа умрлих и сахрањених на подручју општине Варварин за време Првог српско-турског рата 1876-77. године 133
A List of Refugees from Aleksinac District, Died and Buried on the Territory of the Municipality of Varvarin during the First Serbian-Turkish War 1876-77
- Горан М. Максимовић
Светосавска мисија проте Стевана М. Димитријевића 139
Sm. Sava's mission by prota Stevan M. Dimitrijević
- Недељко Р. Богдановић
Роми у обичајима код Срба 154
The Roma People in Serbian Customs

Грађа / Sources

- Наташа Раденковић
Писмо неготинског протојереја манастиру Св. Стефан код Липовца из 1871. године 162
A Letter to St. Stephan Monastery near Lipovac, written by the Negotin Protoiereus in 1871
- Светлана Ђурђевић
Списак интернираних и убијених свештеника у току Првог светског рата 166
A List of Interned and Killed Priests during the First World War

Музика / Music

- Мр Томислав Братић
Музичка настава у алексиначкој гимназији 1856 – 1945. 183
Musical Education in at Aleksinac Grammar School 1856 – 1945

Ликовна уметност / Art

- Милош Насковић
Издавачке активности УЛУ-а током 2019. године 214

Прилози / Contributions

- Нинослав Станојловић
Пера Тодоровић о укидању Алексиначког округа 1890. године 219
Pera Todorovic on the Abolition of Aleksinac District in 1890

Прикази / Reviews

- Нинослав Станојловић,
**Никола Тошић Малешевић, Сокобања и сокобањски крај
у ратовима од 1876. до 2001. године, ОО СУБНОР Сокобања,
Сокобања 2018, 394 .....223**
- Никола Тошић Малешевић
**Љиљана Н. Николић, Јелена Стојановић, Голуб Радовановић,
Весна Благојевић, Јасмина Илић-Паљевић, Библиотека у Сокобањи,
150 Година Са Вама, Народна Библиотека „Стеван Сремац“,
Сокобања, 2019, 156 Стр. 225**

Репринт

- Лист "Караџић", број 1, јануар 1900. године.....227**
Reprint Of The Twelve Edition Of Original Karadzic Journal From 1900
- Упутство ауторима за предају рукописа.....254**

ЕДИЦИЈА
„ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ АЛЕКСИНАЦ”

EDITION
”ALEKSINAC HERITAGE MUSEUM”

Петар Милојевић

Војислав Филиповић

УДК 903.21“636“(497.11)

COBISS.SR-ID 19610377

БАКАРНА СЕКИРА ИЗ АТАРА СЕЛА БОВНА КОД АЛЕКСИНЦА

Апстракт: У раду се обрађује случајан налаз бакарне секире из археолошке збирке Завичајног музеја у Алексинцу, која је откривена на локалном гробљу у атару села Бовна. Предмет припада широко распрострањеном, али код нас ретко заступљеном типу издужене, равне секире са танким телом. На основу аналогија може се претпоставити да је овакав тип секира био у употреби током дугог временског интервала од раног бакарног до средњег бронзаног доба.

Кључне речи: Централни Балкан, равне бакарне секире, рани енеолит, позни енеолит, рано бронзано доба.

Током 2018. године Завичајни музеј у Алексинцу реализовао је откуп металних предмета са територије Алексиначке општине који су се до тада налазили у приватној збирци.¹ Међу откупљеним предметима из колекције² пажњу је привукла једна бакарна секира (сл. 1), која ће бити предмет истраживања у овом раду.³ Према наводима некадашњег власника, секира је пронађена приликом земљаних радова на месном гробљу у селу Бовну, општина Алексинац. Остале околности налаза нису ближе познате, тако да је на овом нивоу сазнања немогуће рећи да ли се ради о усамљеном налазу, гробном прилогу, делу оставе или налазу из неке насеобинске структуре.

Гробље у атару села Бовна на коме је откривена бакарна секира се налази у Бованској клисури на траси магистралног пута Алексинац

1 Предмети су откупљени од Братислава Игића из Алексинца.

2 Откупљену колекцију највећим делом сачињавала су гвоздена оруђа, која се могу везати за средњевековни период.

3 С обзиром на то да за сада нису вршене провере састава предмета, постоји могућност да је реч и о бронзаној секири, мада су овакви примерци чешће израђивани од бакра.

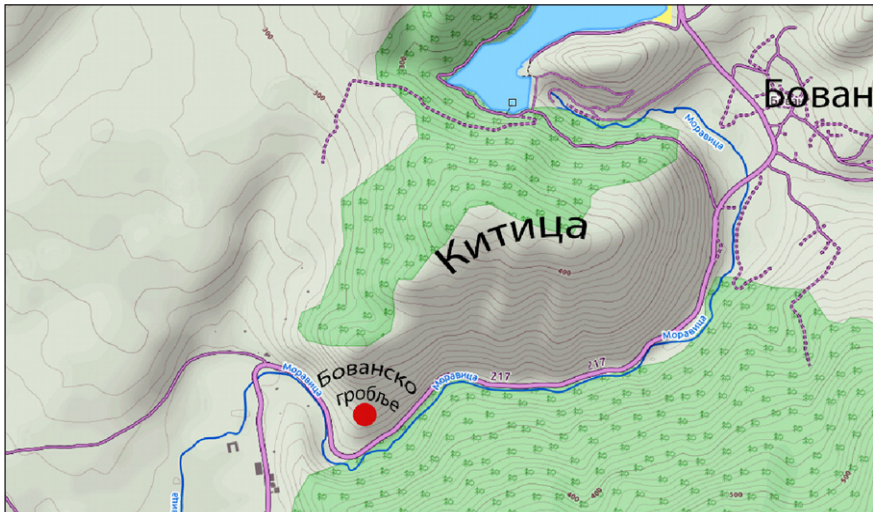

Слика 1. Бакарна секира из збирке Завичајног музеја Алексинац откривена на гробљу у селу Бовну

– Сокобања, 14 km северно од Алексинца (карта 1). Гробље је смештено на једном платоу (235 m) који представља део југозападних обронака на брду званом Китица (447 m). Поменути плато заузима истакнут положај обзиром да се налази на узвишеној заравни чију основу са три стране окружује конкавна окука реке Моравице. Иначе на вису изнад гробља познати су углавном девастирани архитектонски остаци утврђења (слика 2),⁴ праћени покретним налазима из касне антике и позног средњег века (Милојевић 2018: 25-26, кар. 1).⁵

Секира са Бованског гробља је танког, плочастог тела које има облик издуженог трапеза, при чему се и дистални и проксимални крајеви завршавају лепе-застим сечивима, док су бочне стране тела благо заобљене. Секира се од медијалног ка проксималном крају постепено стањује, док се при његовом крају запажа благо

Карта 1. Топографски положај гробља у атару села Бовна на коме је откривена бакарна секира

4 Из тих разлога мештани ужи потез око гробља називају још и „Под кулину“.

5 Овакву констатацију потврђују случајни налази са Китице, који се чувају у збирци Завичајног музеја Алексинац.

зкривљење, које је вероватно настало као последица коришћења, односно причвршћивања, с обзиром на то да нигде на секири нису примећени савремени трагови оштећивања. Предмет тежи 115,9 г са максималном дебљином од 5 мм и дужином од 152 мм, при чему је дистално сечиво широко 38 мм, а проксимално 19 мм. Патица на секири је заступљена у тоновима тамно мреке и зелене боје (сл. 1).

Заступљеност оваквог типа секире није толико уобичајена у Србији и ограничена је на свега неколико примерака откривених у атарима Баранде, Банатске Паланке, Брестовика, Ждрела, Брадарца (Antonović 2014: 49-50, Taf. 6/90-93, Taf. 7/95-96). Међутим, највећи број оваквих секира из Србије откривен је без поузданог контекста, тако да није могуће њихово прецизно хронолошко опредељење. Досадашња сазнања, која подразумевају и анализу металне легуре⁶ указују да се равне и танке секире у Србији могу датovati у широк распон од раног енеолита до раног бронзаног доба (Antonović 2014: 51), мада би се за *terminus post quem* пре могао узети период размеђа II и I миленијума, о чему ће нешто више речи бити у закључним разматрањима. Са друге стране, ова једноставна форма заступљена је широм Европе, Азије и Медитерана, те смо мишљења да се услед непостојања одређених типолошких карактеристика, анализа хронологије и дистрибуције ових секира/длета треба најпре радити у регионалним оквирима.

У Румунији су овакви примерци познати из остава са острва Корбулуј (Ostrovlul Corbului) (Vulpe 1970: Taf. 65/E; Vulpe 1975: Taf. 33/273) или појединачних налаза из Речуа, Галацениа, Чекалака (Vulpe 1975: Taf. 34/291-294) које су хронолошки опредељене у период између позног енеолита и раног бронзаног доба, везујући се тако за носиоце Коцофени и Глина III културе (Vulpe 1970: 30; 1975: 62) док налази калупа из Печке указују да је употреба ових секира вероватно настављена и у средњем бронзаном добу (Vulpe 1975: 62). На територији Бугарске једина ближа подударност би се могла пронаћи са примерком издуженог длета пронађеног на некрополи I у околини Варне (Todorova 1981: Taf. 5/85), која је датована у другу половину V миленијума, као и две секире са тела Карнобат (Gold&Bronze, cat. No 179) и Караново (Gold&Bronze, cat. No 184), које су опредељене у рано бронзано доба Бугарске. Недавно је у Украјини⁷ откривен индентичан примерак секире у остави алата која је приписана трипољској култури и оквирно датована у период између 2600. и 2300. год. п. н. е. (Клочко 2019: 678, Рис. 2). Слични примерци секира се у Мађарској везују за развијени енеолит и налазишта Бодрокерестур кул-

6 Сви анализирани примерци из Србије указују да су начињени су од легуре бакра са незнатним процентом примеса других метала (Antonović 2014: 49).

7 Остава је откривена у атару Новоселица код града Жмеринка, Виничка област, западна Украјина.

туре (прва половина IV миленијума) (Patay 1984: 32-34, taf. 97). У Словачкој су налази овог типа секире познати на локалитетима код Брацовце (Brasovce) Кошице (Košice) и у околини Братиславе (Novotná 1970: Taf. 9/151-153,155), где се срећу са материјалом Отомани и Коштианске културе (Br A2 – Br C1) (Novotná 1970: 32-33). Аналогије са Јадранске обале познате су на основу једног примерка из Грабовца у Далмацији али за њега не постоје поуздани подаци о околностима и месту налаза (Žeravica 1993: 54, Taf. 14/154).

У западној Европи се овакви примерци секира на основу налаза из Холандије и јужне Британије, углавном датују у рано бронзано доба (Butler 1996: 171-172, Fig. 7). Интересантна је чињеница да су секире са основним карактеристикама попут примерка из Бовна биле изузетно популаран облик на територији Иберијског полуострва, где се датују у позно бакарно и рано бронзано доба, односно у векове између друге половине III и прве половине II миленијума (Monteagudo 1977: Taf. 20/362-369, Taf. 21/370-373, Taf. 22/386-395, Taf. 23/405-427, Taf. 24/436-441, 446-453, Taf. 25/461-464, 472-475, 479, Taf. 26/501-510, Taf. 27/513-515, Taf. 32/592-605, Taf. 33/606-609, Taf. 35/637, 652-658, Taf. 162).

Са друге стране, секире овога типа налазимо и источно од Балкана, на пример на територији Канаана у источном Медитерану (Miron 1992: Pl. 1, Pl. 3, Pl. 4, Pl. 7, Pl. 9), али и на подручју западног Сибира у средњој Азији (Мимоход 2013: Илл. 126/23-26).

Бакарни алати и оружја на територији Србије били су у употреби од Винча С фазе па све до краја средњег бронзаног доба (Antonović 2009: 166). Равне секире са издуженим и танким телом, попут примерка из Бовна, генерално гледано представљају нову форму у еволуцији металних секира. Оне представљају тип који у основи задржава облик својих масивних претходника из позног неолита, али усваја као новину стањено тело које долази са даљим развојем металургије током бакарног и бронзаног доба (Antonović 2014: 50-51).

Контекст досадашњих налаза нам дозвољава да претпоставимо да су поједини примерци секира са равним, издуженим и стањеним телом прављени још у раном енеолиту али њихова највећа заступљеност се везује за период између позног енеолита и раног бронзаног доба. Хронолошки гледано то је временски интервал од почетка III до почетка II миленијума уз акцентирање неколико последњих векова III миленијума, као оптимални период за њихову највећу експанзију у Европи.

На основу поменутих аналогија може се закључити да је овакав тип секире широко распрострањен али да његова заступљеност варира у зависности од географске области и временског интервала. Генерално гледано на територији Србије, као и у суседним областима овакав тип секире није доживео већу популарност с обзиром на то да је откривен ре-

Слика 2. Положај бованског гробља у односу на врх средњевековне градине (горе) и положај гробља у односу на реку Моравицу и Бованску клисуру (доле)

лативно мали број примерака. Имајући у виду такве околности, примерак из Бовна за сада представља најјужнији налаз овог типа секире у Србији. Треба поменути да је на територији јужне Србије, у селу Клиновац (Булатовић 2002) откривен калуп који је служио за ливење четири различита типа предмета од бронзе, од којих један типолошки одговара секири из Бовна. Исто тако, из југозападне Бугарске, са локалитета Моголица, из

оставе од 15 камених калупа, потиче и један који одговара нашем предмету. Посебно је занимљиво, да се оба ова калупа, и онај из Клиновца и из Могилнице јасно хронолошки опредељују у период краја позног бронзаног доба, тј. у XIII–XI век п.н.е., те би се можда овај тип секире на централном Балкану и, уопште узев, на територији југоисточне Европе пре могао хронолошки одредити у период бронзаног, него бакарног доба. Након потенцијалних металографских анализа и неког новог затвореног налаза, ова проблематика биће много јаснија.

A Copper Axe from the Area of Bovan Village near Aleksinac

Summary

The Heritage Museum Aleksinac realized the buying out of a copper axe which was part of a private collection. According to the former owner, the axe was found during landworks at a local cemetery in the village of Bovan, the Municipality of Aleksinac, the Central Balkans. Other circumstances of the findings are not well known, so at this level of knowledge it is impossible to say whether it is a solitary finding, or grave goods, part of a pantry or a finding from some settlement structure.

Based on the aforementioned analogies, it can be concluded that this type of an axe was widespread, but that its representation varies depending on the geographical area and time interval. On the territory of Serbia, as well as in neighboring areas, this axe type had not gained greater popularity, since a relatively small number of specimens have been discovered. Bearing in mind such circumstances, the specimen from Bovan represents the southernmost finding of this type of an axe in Serbia, for the time being.

The context of the findings, so far, allows us to assume that certain experimental specimens of axes with straight, elongated, and thin bodies were made as early as the Early Eneolithic, but their greatest representation is related to the period between the Late Eneolithic and the Early Bronze Age. In chronological terms, it is a time interval from the beginning of the third millennium to the beginning of the second millennium, with the accent on the last few centuries of the third millennium, as the optimum period for their greatest expansion in Europe.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

Antonović, D. (2009). *Prehistoric Copper Tools from the Territory of Serbia*, Journal of Mining and Metallurgy 45 (2) B (2009): 165 - 174.

Antonoviæ, D. (2014). Kupferzeitliche Äxte und Beile in Serbien, Prähistorische Bronzefunde, Abt. IX, Bd. 27. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur; Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Bulatović, A. (2002). Kameni kalup iz Klinovca. *Starinar* LII: 139–144.

Butler, J.J. 1996. *Bronze Age Metal and Amber in the Netherlands (II:1). Catalogue of the Flat Axes, Flanged Axes and Stopridge Axes*, Palaeohistoria 37/38: 159-243.

Vulpe, A. (1970). *Die Äxte und Beile in Rumänien I*. Prähistorische Bronzefunde IX, Bd. 2. München: C. H. Beck.

Vulpe, A. (1975). *Die Äxte und Beile in Rumänien II*. Prähistorische Bronzefunde IX, Bd. 5. München: C. H. Beck.

eds. S. Alexandrov, Y. Dimitrova, B. Horejs and K. Chukalev. (2018). *Gold&Bronze, Metals, Technologies and Interregional Contacts in the Eastern Balkans during the Bronze Age*. Sofia: NAIM BAN.

Žeravica, Z. (1993). *Äxte und Beile aus Dalmatien und anderen Teilen Kroatiens, Montenegro, Bosnien und Herzegowina*. Prähistorische Bronzefunde IX, Bd. 18. Stuttgart: Franz Steiner.

Клочко, В. (2019). Початок металургії доби пізньої бронзи у Східній Європі. У: Szmyt, M., Chachlikowski, P., Czebreszuk, J., Ignaczak, M., & Makarowicz, P. (Eds.), *Vir Bimaris: od kujawskiego matecznika do stepów nadczarnomorskich: studia z dziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Koško*. Poznań: Archaeologia Bimaris. 677-695.

Милојевић, П. (2018). Вишеслојна градина Љиљаче код села Бовна, Карацић, часопис за историју, етнологију, археологију и уметност, бр. 10/2018.

Мимоход, Р. А. (2013). *Лолинская культура. Северо-западный Прикаспий на рубеже среднего и позднего периодов бронзового века*. Москва: Институт археологии РАН.

Miron, E. (1992). *Axes and Adzes from Canaan*. Prähistorische Bronzefunde, Abteilung IX, Bd. 19. Stuttgart: Franz Steiner-Verlag.

Monteagudo, L. (1977). *Die Beile auf der Iberischen Halbinsel*, Prähistorische Bronzefunde, Abteilung IX, Bd. 6. München: C. H. Beck.

Novotná, M. (1970). *Die Äxte und Beile in der Slowakei*, Prähistorische Bronzefunde, Abteilung IX, Bd. 3. München: C. H. Beck.

Patay, P. (1984). *Kupferzeitliche Meissel, Beile und Äxte in Ungarn*. Prähistorische Bronzefunde IX, Bd. 15. München: C. H. Beck.

Todorova, H. (1981). *Die kupferzeitlichen Äxte und Beile in Bulgarien*. Prähistorische Bronzefunde IX, Bd. 14. München: C. H. Beck.

